

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2018

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)

ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)

გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)

ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)

ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)

თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)

ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)

პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)

ლადო ჭანტურია (პროფ., თსუ)

ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)

ლაშა პრეგვაძე (თ. წერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)

გუნთერ ტოიბნერი (პროფ.,

ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)

ბერნდ შუნემანი (პროფ.,

მიუნხენის უნივერსიტეტი)

იან ლიდერი (პროფ.,

ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)

ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

კარმენ გარსიმარტინი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

*გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით*

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2019

ISSN 1987-7668

აგრესიის დანაშაულის კომენტარების * მიმოხილვა

მე-20 საუკუნის მწარე გამოცდილების შემდეგ საერთაშორისო თანამეგობრობა ახალი გამოწვევების წინაშე დადგა. იგი ცდილობს საერთაშორისო სისხლის სამართლის მეშვეობით ეფექტიანი ზომები გაატაროს საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების დასაცავად.¹ ამ მხრივ, უპირველესი დაცვის ობიექტი სახელმწიფოთა სუვერენიტეტია. საერთაშორისო თანამეგობრობის სისხლის სამართალში სავალდებულო გახდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაფუძნება სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ძალის გამოყენების წესის დარღვევისათვის, რომელიც თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით აშკარად არღვევს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიას. მთავარი ამოცანის რეალიზაციის მიზნით, საერთაშორისო თანამეგობრობამ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თავის წესდებაში – რომის სტატუტში – 2010 წლის „კამპალას შესწორებებით“, საერთაშორისო სისხლის სამართლის უმძიმესი დანაშაულის – აგრესიის – ჩადენისათვის ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა პოზიტიურსამართლებრივად დაანწესა.²

აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობას ჯერ კიდევ მეორე მსოფლიო ომის დამნაშავეების მიმართ შექმნილი ნიურნბერგისა და ტოკიოს სამხედრო ტრიბუნალების წესდებები შეიცავდა, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სახელწოდებით. ეს იყო საერთაშორისო სისხლის სამართალში აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის შექმნის პირველი შემთხვევა.³

აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით კამპალაში (უგანდა) გამართულ დისკუსიებს (2010) და რომის სტატუტში შეტანილ ცვლილებებს საფუძვლად დაედო გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ 1974 წლის 14 დეკემბერს მიღებული რეზოლუცია. მართალია, სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს წესდებით [მე-5 მუხლის პირველი (d) აბზაცი] თავიდანვე გათვალისწინებულ იქნა ამ სასამართლოს იურისდიქცია აგრესიის დანაშაუ-

* სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლე, პირველი კოლეგიის თავმჯდომარე.

** სამართლის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის შედარებითი და ტრანსნაციონალური სისხლის სამართლის ინსტიტუტის წევრი.

* *Kreß Claus / Barriga, Stefan* (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary, Vol. I&II* (Cambridge University Press, 2017) 1583 pp. US\$350.00 (Hardback) ISBN 9781107015265

¹ იხ.: *Kreß C.*, *International Criminal Law, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Vol. V*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 717-732; *ტურავა მ.*, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, მერიდიანი, თბ., 2015, 1-16.

² იხ.: *ტურავა მ.*, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, მერიდიანი, თბ., 2015, 138-140; *დგაბუაძე გ.*, დანაშაულის ინდივიდუალური შერაცხვის მოდელი საერთაშორისო სისხლის სამართალში და მისი განვითარება ანგლოამერიკული და გერმანული სისხლის სამართლის სისტემების ზეგავლენით, თსუ-ის გამომცემლობა, თბ., 2017, 65, 75, 248.

³ იხ. იქვე, 136; *Kreß C., Barriga S.* (ed.), *Crime of Aggression Library, The Travaux Preparatoires of the Crime of Aggression*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, 131-149.

ლის მიმართ, მაგრამ მას თავისი უფლებამოსილება ამ დანაშაულთან მიმართებით არ შეეძლო განხორციელებინა ავტომატურად, რადგან სახელმწიფოები სტატუტის შემუშავებისა და მიღების დროს (1998) ვერ შეთანხმდნენ აგრესიის დეფინიციასა და ამ დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელების პირობებზე. სტატუტის ამოქმედებიდან (2002) ყველაზე ადრე, შვიდი წლის შემდეგ, იყო შესაძლებელი, სტატუტის გადასინჯვის კონფერენციაზე გადანყვეტილიყო საკითხი აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის დეფინიციისა და იურისდიქციის შესახებ. შესაბამისი პროცედურა უნდა ჩატარებულიყო სტატუტის 121-ე და 123-ე მუხლების შესაბამისად. ყველა გარემოების გათვალისწინებით, ეს იმას ნიშნავდა, რომ მონაწილე სახელმწიფოს ეძლეოდა შესაძლებლობა, საბოლოო შეთანხმებამდე გამოერიცხა დასჯადობა აგრესიის დანაშაულის ჩამდენი თავისი მოქალაქეების ან მის ტერიტორიაზე ჩადენილი აგრესიის დანაშაულის მიმართ.⁴

აგრესიის დეფინიცია შესაბამისობაში უნდა ყოფილიყო გაეროს წესდების დებულებებთან. მოსამზადებელმა კომისიამ (*Preparatory Commission*), 1999–2002 წლებში სამუშაო ჯგუფის (*Working Group on the Crime of Aggression*), ხოლო 2003–2009 წლებში სპეციალური სამუშაო ჯგუფის (*Special Working Group on the Crime of Aggression*) ფარგლებში, ამ საკითხთან დაკავშირებით ჩატარა სათანადო სამუშაოები. საბოლოო მოხსენება 2009 წლის 13 თებერვალს წარედგინა რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეას (*Assembly of States Parties*), რომელიც 2009 წლის 26 ნოემბერს ერთხმად იქნა მხარდაჭერილი და კამპალას კონფერენციისათვის წარედგინილი, რომელმაც განიხილა და მიიღო გადანყვეტილება აგრესიის დანაშაულის დასჯადობაზე.⁵

2010 წლის 31 მაისიდან 11 ივნისამდე, ზემოაღნიშნული დოკუმენტის საფუძველზე, კამპალაში (უგანდა) ჩატარდა რომის სტატუტის გადასინჯვის პირველი კონფერენცია (*Review Conference*), სადაც მიღწეულ იქნა შეთანხმება დანაშაულის შემადგენლობის შესახებ, რომელიც რომის სტატუტს დაემატა მე-8 მუხლის შემდეგ – მე-8bis მუხლის სახით, ასევე სასამართლოს მიერ ამ დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელების თაობაზე, რომელიც სტატუტს დაემატა მე-15bis და მე-15ter მუხლების სახით, ხოლო 25-ე მუხლის მე-3ter აბზაციით განისაზღვრა აგრესიის დანაშაულის სუბიექტთა წრე. მიუხედავად ამისა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს აგრესიის დანაშაულზე იურისდიქციის განხორციელების შესაძლებლობა უმალვე არ მიეცა. ამ საკითხის განხილვა 2017 წლისთვის გადაიდო.⁶

აგრესიის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა, კერძოდ, სტატუტის მე-8bis მუხლის მე-2 აბზაცი ძირითადად იმეორებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის 1974 წლის 14 დეკემბრის რეზოლუციის პირველი და მე-3 მუხლების შინაარსს, ხოლო მე-8bis მუხლის პირველი აბზაცი კი შეიცავს ორ ინოვაციურ დებულებას: (1) აგრესიის დანაშაულის სუბიექტთა წრე შეზღუდულია იმ პირებით, რომლებსაც თავიანთი მდგომარეობით შეს-

⁴ იქვე; Kreß C., Von Holtendorff L., The Kampala Compromise on the Crime of Aggression, 8 Journal of International Criminal Justice, 2010.

⁵ იქვე.

⁶ იქვე.

წევთ უნარი, ფაქტობრივად განახორციელონ სახელმწიფოს პოლიტიკური ან სამხედრო მოქმედებების კონტროლი, ან ხელმძღვანელობა; (2) ქმედების აგრესიად კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელობა აქვს ჩადენილი ქმედების სიმძიმეს, რადგან აგრესიის აქტი უნდა გამოიხატოს ისეთ მოქმედებაში, რომელიც თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის ამკარა დარღვევას.⁷

აგრესიის დანაშაულის „სამართლის“ სწორ გამოყენებას ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო სისხლის სამართლისთვის. გამართული პრეცედენტული სამართალი ერთადერთი წინაპირობაა კამპალაში დასახული ამოცანების მისაღწევად. სწორედ, ამ მიზანს ემსახურება *კლაუს კრესისა და სტეფან ბარიგას რედაქტორობით გამოცემული აგრესიის დანაშაულის კომენტარები [Kreß, Claus / Barriga, Stefan (ed.), Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary, Volume I&II (Cambridge University Press, 2017) 1583 pp. US\$350.00 (Hardback) ISBN 9781107015265]*, რომელიც ეხება აგრესიის დანაშაულის ისტორიას, თეორიას, სამართლებრივ ინტერპრეტაციისა და მომავალი იმპლემენტაციის საკითხებს. კომენტარების ორ ტომში მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის პროფესორები და პრაქტიკოსი იურისტები სამართლებრივად აანალიზებენ საერთაშორისო სისხლის სამართლის უმძიმესი დანაშაულის მატერიალურ (ობიექტურ) და მენტალურ (სუბიექტურ) ელემენტებს, სამართლის სხვადასხვა დარგებთან ჰარმონიულ კავშირში.

აღნიშნულ კომენტარებს საფუძვლად უდევს *კლაუს კრესისა და სტეფან ბარიგას რედაქტორობით კამპალას კონფერენციის შემდეგ კემბრიჯის უნივერსიტეტის მიერ გამოცემული აგრესიის დანაშაულის „მოსამზადებელი მასალების“ წიგნი [Kreß, Claus / Barriga, Stefan (ed.), Crime of Aggression Library, The Travaux Preparatoires of the Crime of Aggression (Cambridge University Press, 2012) 835 pp. US\$185.00 (Hardback) ISBN 9781107015272]*, რომელიც შეიცავს 2010 წლის კამპალას კონფერენციამდე მიმდინარე 15-წლიანი მოლაპარაკებების ამომწურავ დოკუმენტაციას, ასევე, 1919 წლიდან მოყოლებულ აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებულ ისტორიულ მასალებს.

კლაუს კრესი არის კიოლნის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორი, სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის ინსტიტუტის, ასევე საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი, იყო გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის ოფიციალური წარმომადგენელი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების – რომის სტატუტისა და, შემდგომ, აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის ჩამოყალიბების საერთაშორისო მოლაპარაკებების პროცესში. 2017 წელს პროფესორ კრესს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდება მიენიჭა.

სტეფან ბარიგა აგრესიის დანაშაულის მოლაპარაკებების პროცესში (2003–2010) იყო სამართლებრივ საკითხებში მთავარი მრჩეველი. ამჟამად, იგი გაეროში ლიხტენშტეინის სამთავროს წარმომადგენლის მოადგილეა.

⁷ ტურავა მ., საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, მერიდიანი, თბ., 2015, 138-140.

აგრესიის დანაშაულის კომენტარები იწყება კრესის შესავლით, რომელშიც იგი მკითხველს აცნობს აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის განვითარების პრინციპულ საკითხებს, სხვადასხვა ევოლუციურ პერიოდს, რომლებიც სიღრმისეულადაა გამოკვლეული ავტორთა კოლექტივის მიერ ორი ტომის 5 ნაწილში.⁸

პირველი ტომის პირველი ნაწილი ეხება აგრესიის დანაშაულის ისტორიას, მის საფუძვლებს საერთაშორისო სისხლის სამართალში.

კირსტენ სელარსი იკვლევს პირველი მსოფლიო ომის გარშემო „მიმოფანტულ“ აგრესიის დანაშაულის მნიშვნელოვან სამართლებრივ წყაროებს. კერძოდ, გერმანიის ყოფილი კაიზერის გასამართლების მცდელობის საკითხსა და ვერსალის ხელშეკრულების 227-ე მუხლის შინაარსს. ნაშრომში განხილულია ვილჰელმ II-ის დასჯის ანგლო-ფრანგული იდეა,⁹ პასუხისმგებლობის დაკისრების სხვადასხვა გზები¹⁰ საერთაშორისო სპეციალური ტრიბუნალის ფარგლებში¹¹, რომელიც საბოლოოდ ვერ დაფუძნდა¹². ავტორი აანალიზებს 227-ე მუხლის შექმნის ისტორიას, რომელიც უშუალოდ ეძღვნებოდა ყოფილი კაიზერის გასამართლებას სპეციალური ტრიბუნალის ფარგლებში ისეთი დარღვევებისათვის, რომლებიც უნდა განხილულიყო არა როგორც სისხლის სამართლის, არამედ საერთაშორისო მორალის წინააღმდეგ მიმართულ დარღვევებად. მუხლის ფორმულირება საყურადღებოა „საერთაშორისო პოლიტიკის“, „საერთაშორისო მორალისა“ და „საერთაშორისო ვალდებულებების შეუსრულებლობის“ კუთხით.¹³ მისი „განუსაზღვრელი“ სტრუქტურა, სელარსის შეფასებით, ბევრ კითხვას აჩენდა. „აბსოლუტურად“ არ იყო ნათელი, თუ რა ბრალდებები იგულისხმებოდა 227-ე მუხლში მითითებულ „საერთაშორისო მორალის წინააღმდეგ მიმართულ დარღვევებში“ – იგი ფართო ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლეოდა.¹⁴ ნაშრომში განხილულია ვერსალის ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდგომი პროცესი, ომის დაწყებისა და ომის სამართლის და ჩვეულებების დარღვევისათვის ყოფილი კაიზერის გასამართლების მცდელობები¹⁵, ასევე, დეტალურადაა გამოკვლეული გერმანიის საერთაშორისო საქმეთა უწყების არქივის 1914 წლამდე (ომის დაწყებამდე) პერიოდის დოკუმენტური მასალები¹⁶.

კირსტენ სელარსი იმავე თავში აანალიზებს ტოკიოს ტრიბუნალში მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთან დაკავშირებით გამართულ აზრთა სხვადასხვაობას. მისი დასკვნით, ამ დებატებმა დიდი წვლილი შეიტანა აგრესიის დანაშაულის ცნების განვითარებაში.¹⁷

⁸ იხ. *Kreß C., Barriga S. (ed.), Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 1-17.*

⁹ იქვე, 22-25.

¹⁰ იქვე, 25-28.

¹¹ იქვე, 29-34.

¹² იქვე, 46.

¹³ იქვე, 34-36.

¹⁴ იქვე, 36-37.

¹⁵ იქვე, 37-40.

¹⁶ იქვე, 40-45.

¹⁷ იქვე, 113-139.

კერი მაკდუგალი იკვლევს მეორე მსოფლიოს ომის შემდგომი პერიოდის მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის პრაქტიკას, კერძოდ, ნიურნბერგისა და ტოკიოს გადაწყვეტილებებს, ამერიკისა და საფრანგეთის სამხედრო ტრიბუნალების საქმეებს. რომის სტატუტის აგრესიის დანაშაულის ცნება უფრო ფართოა, ვიდრე მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, ხოლო პოტენციური ამსრულებლის „კლასი“, სპეციალურ სუბიექტთა წრე, პირიქით, უფრო ვიწრო. ავტორის შეფასებით, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის „სამართალი“ მნიშვნელოვანია რომის სტატუტის შესაბამისი ნორმის სწორი ინტერპრეტაციისათვის, დანაშაულის „ორიგინალური“ ცნების გასაზრებლად.¹⁸ ამ მიზნით, მაკდუგალი დეტალურად იკვლევს ომში გამარჯვებულ სახელმწიფოთა მიერ მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ცნების შექმნის პროცესს, კერძოდ, თუ რას გულისხმობდა აგრესიული ომის,¹⁹ უფრო კონკრეტულად კი, ომის დეფინიცია²⁰. დამოუკიდებლადაა გაანალიზებული „აგრესიისა“ და „აგრესიული“ სიტყვების კონტექსტუალური მნიშვნელობები²¹, ომის დაწყების აშკარა თუ ფარული მიზნები.²²

ნაშრომში განხილულია „მესამე მხარის სასარგებლოდ გამოცხადებული აგრესიული ომის“ ცნება, რომელიც „აგრესიული ომის“ სტატუტისეულ ცნებაშია განხილული, ნიურნბერგის ტრიბუნალის მაგალითზე, როდესაც ჰიტლერმა დაიყოლია იაპონია თავს დასხმოდა აშშ-ს პერლ-ჰარბორზე, იმ პირობით, რომ თავდასხმის შემდეგ იგი გამოუცხადებდა ომს აშშ-ს.²³ ასევე, გაანალიზებულია ისეთი აგრესიული ომის წამოწყება, რომლის მიზანია სახელმწიფოს უნარის შესუსტება მესამე სახელმწიფოს დასახმარებლად, იმავე იაპონიის აშშ-ზე თავდასხმის მაგალითზე, რომელიც ფილიპინების სუვერენიტეტს აძლიერებდა.²⁴ გამოკვლევულია აგრესიული ომის ნეგატიური კონტექსტი, კერძოდ, როდის არ იკვეთება აგრესიული ომი. ინდივიდუალური თუ კოლექტიური თავდაცვა არაა აგრესიის ომის ელემენტი. არააგრესიული ომის დროს საჭიროა კანონიერი, თავდაცვითი ომი იკვეთებოდეს, დამატებითი გარემოებების გარეშე.²⁵

მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ცნებასთან მიმართებით, მაკდუგალი ასკვნის, რომ ომი შესაძლებელია აგრესიული იყოს, იმის მიუხედავად, იგი ასევე არღვევს თუ არა კონვენციურ სამართალს (საერთაშორისო ხელშეკრულებას, შეთანხმებას, გარანტიას).²⁶ განხილულია სახელმწიფოში „შეჭრის“ ელემენტის კავშირი დანაშაულის ნიშნებთან.²⁷

ნაშრომში გაანალიზებულია ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხიც, დანაშაულში მონაწილეობის როლის მნიშვნელობა პასუხისმგებლობისათვის, პა-

¹⁸ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 49-50, 105-106.

¹⁹ იქვე, 53-55.

²⁰ იქვე, 55-58.

²¹ იქვე, 58-63.

²² იქვე, 63-68.

²³ იქვე, 68-69.

²⁴ იქვე, 69-70.

²⁵ იქვე, 70-72.

²⁶ იქვე, 72.

²⁷ იქვე, 72-76.

სუბსიმგებლობის ობიექტური და სუბიექტური ელემენტები.²⁸ ასევე, გაანალიზებულია ტოკიოს, ამერიკისა და საფრანგეთის სამხედრო ტრიბუნალების მიერ განსაზღვრული მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ინდივიდუალური, დამოუკიდებელი ქმედების ელემენტები, რომლებიც იყო ნიურნბერგის ტრიბუნალის მსგავსი, გადამუშავებული ვარიანტი. კერძოდ, დაკონკრეტდა დანაშაულში მონაწილეობის ინდივიდუალური ქმედების სტანდარტები სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის.²⁹

თომას ბრუჰა იკვლევს გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ განსაზღვრული აგრესიული აქტის დეფინიციას, კერძოდ, 1974 წლის აგრესიის დანაშაულის ცნებასა და „გაეროს კონსენსუსის შემქმნელ პროცესს“, რომელმაც თავი იჩინა კამპალაში დანაშაულის დეფინიციის ჩამოყალიბებისას. სპეციალური ყურადღებაა გამახვილებული დეფინიციის ელემენტებზე, მაკვალიფიცირებელ გარემოებებზე, რომლებიც ფუნდამენტურად მნიშვნელოვანია მე-8bis მუხლისთვის. ნაშრომში გამოკვლეულია რეზოლუციის ისტორიული საფუძვლები, ძალისხმევა იმისა, რომ აგრესიის დეფინიცია განმარტებულიყო როგორც სახელმწიფოს, ასევე, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის, საერთაშორისო სისხლის სამართლის კუთხით,³⁰ რაც, ბრუჰას დასკვნით, ვერ იქნა მიღწეული.³¹ გაანალიზებულია დეფინიციის სპეციალური ფუნქციები და ინტერპრეტაციის პრობლემები.³² ავტორის დასკვნით, 1974 წლის აგრესიის ცნება ფართოდ ინტერპრეტირებადია – იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ დანაშაული განიმარტოს ზოგადად, კონკრეტულად ან საერთოდ არ განიმარტოს.³³ ნაშრომში განხილულია 1974 წლის აგრესიის დეფინიციის გავლენა საერთაშორისო სამართლებრივ სისტემაზე³⁴, რაც, ავტორის დასკვნით, უფრო დისკუსიას იწვევს, ვიდრე კონსენსუსს, იმასთან დაკავშირებით, თუ რა არის აგრესია, რა არ შეიძლება გენერალური ასამბლეის მიერ ასეთად იქნეს მიჩნეული. თუმცა, ყველაფრის მიუხედავად, ბრუჰას შეფასებით, იგი გარკვეულ დახმარებას მაინც უწევს საერთაშორისო თანამეგობრობას.³⁵

ნიკოლას სტრაპატსასი იკვლევს უშიშროების საბჭოს წარსულ პრაქტიკას აგრესიის დანაშაულის ცნებასთან დაკავშირებით კამპალას კომპრომისის გადმოსახედიდან. მისი დასკვნით, „ოპერატიული მუშაობის“ ფონზეც, რთულია წინასწარ იმის განჭვრეტა, თუ რას მოიმოქმედებს უშიშროების საბჭო.³⁶

დაპო აკანდე და **ანტონიოს ტზანაკოპოულოსი** იკვლევენ საერთაშორისო მართლმსაჯულების სასამართლოს იურისპრუდენციას აგრესიის დანაშაულის ცნებასთან მიმართებით. განხილულია სხვადასხვა სამართლებრივი ტერმინი, მათი განმასხვავებელი ნიშნები, რომლე-

²⁸ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 78-88.

²⁹ იქვე, 89-103.

³⁰ იქვე, 143-154.

³¹ იქვე, 172.

³² იქვე, 154-168.

³³ იქვე, 172-173.

³⁴ იქვე, 168-172.

³⁵ იქვე, 173.

³⁶ იქვე, 178-204.

ბიც გამოიყენება და საგულდაგულოდ შეიქმნა საერთაშორისო მართლმსაჯულების სასამართლოს იურისპრუდენციაში.³⁷ ავტორები განსაზღვრავენ საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანოს აგრესიის დანაშაულის ცნების ორ სვეტს, რომლებიც ძალის გამოყენების სიმძიმის მიხედვით იძლევა დიფერენციაციის საშუალებას. პირველი – რომელიც ექსკლუზიურად ეხება სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობას, განვითარდა ძალის გამოყენების საკითხიდან, საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმის დარღვევიდან გამომდინარე. მეორე – ეხება როგორც სახელმწიფოს, ისე ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობას, მოიცავს ძალის გამოყენებას აგრესიის აქტთან და შემდეგ ომთან ან/და აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით. ორივე სვეტი გამოიყენება საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანოს მიერ სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობის დროს ძალის გამოყენების წესის დარღვევისათვის.³⁸

ჯეიმს კროუფორდი იკვლევს საერთაშორისო სამართლის კომისიის სამ მნიშვნელოვან პროექტს აგრესიის დანაშაულთან მიმართებით. პირველი – „კაცობრიობის მშვიდობისა და უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული დარღვევების კოდექსის“ (შემდგომში, სათაური შეიცვალა „კაცობრიობის მშვიდობისა და უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების კოდექსის“ სახით) შექმნის სხვადასხვა პროექტი, რომლებიც 1951–1996 წლებში წარმოადგენდა კომისიის პრინციპულ „კოდექსს“ აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის შესაქმნელად. იგი ბოლომდე ვერ განხორციელდა; მეორე – 1994 წლის რომის სტატუტის პროექტი, რომელიც მოიცავდა აგრესიის „ცნებას“ გენერალურ ასამბლეაზე წარდგენისას; და მესამე – დამოუკიდებელი პროექტი, რომელიც შეეხებოდა აგრესიის დანაშაულისათვის სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობის მუხლებს. ავტორის დასკვნით, პროექტები იყო არა აგრესიის დანაშაულის ავტონომიური ცნების შექმნის მცდელობა, არამედ 1974 წლის რეზოლუციის განმარტება.³⁹

პირველი თავის ბოლოს, **როჯერ კლარკი** იკვლევს 1995–1998 წლებში რომის სტატუტის შესაქმნელად წარმოებულ მოლაპარაკებებს, კერძოდ, საერთაშორისო სამართლის კომისიის პროექტიდან დაწყებული რომამდე.⁴⁰

მეორე ნაწილი ეხება აგრესიის დანაშაულის თეორიულ საკითხებს.

ლარი მეი იწყებს „კანონიერი ომის“ თეორიის განხილვით, კერძოდ, იკვლევს კანონიერი ომის „ტრადიციას“ – თავდაცვის, სხვათა დაცვისა და ტირანიის და მონობისგან თავის დაღწევის კრიტერიუმებს. სწორედ ამ კრიტერიუმების არარსებობისას, „უბრალოდ“ ომის დაწყება ითვლება აგრესიის დანაშაულად.⁴¹ მხოლოდ ინდივიდები, მათ შორის, სახელმწიფოთა მეთაურები შესაძლოა დაისაჯონ უკანონო ომის წამოწყებისთვის.⁴² „შემოჭრილი“ სამხედრო ძალების მიერ სახელმწიფოს საზღვრების გადალახვა ამაღლებს ადამიანის უფლებათა დარღვე-

³⁷ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 214-228.

³⁸ იქვე, 228-229.

³⁹ იქვე, 223-242.

⁴⁰ იქვე, 269.

⁴¹ იქვე, 273-276.

⁴² იქვე, 276-278.

ვის რისკს.⁴³ თანამედროვე კანონიერი ომის თეორიაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ასევე პროპორციულობის პრინციპს.⁴⁴ ავტორი აანალიზებს აგრესიის დანაშაულთან არსებულ დისკუსიას, თუ რამდენად უნდა გაასამართლოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ მხოლოდ პოლიტიკური და სამხედრო ლიდერები და არა ჯარისკაცები.⁴⁵ მის დასკვნით, აგრესიის დანაშაულის შესაფასებლად საკმარისი არაა კონკრეტული კონფლიქტის დროს „მცირე ტერიტორიული დარღვევის“ დადგენა ან მკაფიოდ იმის განსაზღვრა, თუ ვინ გაისროლა პირველად მონინალმდგვის მიმართულებით, ვინაიდან, ომი ყოველთვის მოიცავს უდანაშაულო ადამიანთა სიკვდილსა და ჯანმრთელობის დაზიანებას.⁴⁶

ვლორიან იესბერგერი იკვლევს აგრესიის დანაშაულზე თანამედროვე „დოქტრინალურ“ დებატებს, რომლებიც, მისი დასკვნით, გამოიწვია „სისხლის სამართლის ინტერნაციონალიზაციამ“ და პირველი მსოფლიო ომის შემდგომ დანყებულმა „ომის სანინალმდგვო“ მოძრაობამ. ამ პროცესის მიზანი იყო უფრო დანაშაულის დეფინიციის განვითარება, ვიდრე მისი კრიტიკა. ავტორის აზრით, ამ „დებატებმა“, შესაძლებელია მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს რომის სტატუტის სწორ ინტერპრეტაციაში, იმის გათვალისწინებით, რომ მე-8bis მუხლის შინაარსი შედარებით აბსტრაქტული ხასიათისაა (მაგალითად, სპეციალური განზრახვის კრიტერიუმის ნაწილში). **იესბერგერის** შეფასებით, სხვა საერთაშორისო დანაშაულებისგან განსხვავებით, აგრესიის დანაშაულის დეფინიცია „გადაიტვირთა“ სხვადასხვა თეორიებით.⁴⁷

ესთრიდ რეისინჯერ კორაჩინი და **პალ ურეინგი** იკვლევენ აგრესიის დანაშაულის „სპეციფიკურობას“, რითაც იგი სრულიად, სტრუქტურულად განსხვავდება სხვა განსაკუთრებული სიმძიმის დანაშაულებისგან. კერძოდ, გამოყოფილია „ხელმძღვანელობისა“ (*leadership*)⁴⁸ და პროპორციული ძალის გამოყენების, „სახელმწიფოს აქტის“⁴⁹ პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი ელემენტები, ასევე, განხილულია სახელმწიფო, როგორც აგრესიის დანაშაულის „სამიზნე“⁵⁰. აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობასთან დაკავშირებული სხვადასხვა პრაქტიკული საკითხის განხილვისას, გამოსაყოფია დანაშაულის გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის კომპლექსური გარემოებები. ავტორთა აზრით, ასეთ დროს მტკიცებულების მნიშვნელოვან წყაროს უზრუნველყოფს სახელმწიფოს სახელით გამოცემული ოფიციალური „წერილობითი დოკუმენტები“.⁵¹ აგრესიის დანაშაული ხშირად „დატვირთულია“ პოლიტიკური გარემოებებით – პოლიტიკური აქტით, პოლიტიკური ბრძოლით ან პოლი-

⁴³ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 280-281.

⁴⁴ იქვე, 281-283.

⁴⁵ იქვე, 284-285.

⁴⁶ იქვე, 285.

⁴⁷ იქვე, 287-303.

⁴⁸ იქვე, 309-312.

⁴⁹ იქვე, 312-317.

⁵⁰ იქვე, 317-321.

⁵¹ იქვე, 330-331.

ტიზირებული სამართლებრივი პროცესებით,⁵² მით უფრო, გაეროს უშიშროების საბჭოს „მანდატის“ ფონზე⁵³. ავტორთა დასკვნით, ომის უფლებასთან (*jus ad bellum*) დაკავშირებული დებატების გათვალისწინებით, აგრესიის კრიმინალიზაცია „მორალურად უფრო ამბივალენტური“, წინააღმდეგობრივია, ვიდრე სხვა საერთაშორისო დანაშაულების.⁵⁴ თუმცა, ავტორთა შეფასებით, აგრესიის კრიმინალიზაციით საერთაშორისო სისხლის სამართალში შეიქმნა აგრესიული აქტის განხორციელების შემთავებელი ეფექტიანი (პრევენციული) მექანიზმი.⁵⁵

უილიამ შაბასი აგრესიის დანაშაულის დეფინიციას უკავშირებს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალს⁵⁶ და საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს.⁵⁷ ისტორიული გარემოებების კვლევისას, სხვადასხვა რაკურსით, განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს მშვიდობის უფლებაზე,⁵⁸ არასამთავრობო ორგანიზაციათა გულგრილ დამოკიდებულებაზე აგრესიის დანაშაულის კრიმინალიზაციისა და საერთაშორისო სისხლის მართლმსაჯულების პროექტის მიმართ, იმ დროს, როდესაც საერთაშორისო დანაშაულების უმეტესი დეფინიცია ადამიანის უფლებათა სამართლის „ინსტრუმენტებიდანაა“ გადმოტანილი.⁵⁹ შაბასის დასკვნით, მშვიდობის უფლება ქმნის მაკონსოლიდირებელ პრინციპს, რომელიც აერთიანებს ადამიანის უფლებათა სამართალს, საერთაშორისო სისხლის სამართალსა და საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს.⁶⁰

მესამე ნაწილი ეხება აგრესიის დანაშაულის მიმდინარე (უახლეს) ცნებას.

ლენა გროვერი იწყებს აგრესიის დანაშაულის ინტერპრეტაციის თემით, რა დროსაც ყურადსაღებია სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ ვენის კონვენციის 31-ე–33-ე მუხლები. აღნიშნული მუხლების გამოყენება ბუნდოვანია რომის სტატუტში დანაშაულის ინტერპრეტაციის ზოგადი მიდგომის, მეთოდის არარსებობის გამო.⁶¹ საერთაშორისო სისხლის სამართალში მაინტერპრეტირებელი პრინციპის არარსებობა განაპირობა „ნორმატიულმა დაძაბულობამ“ ეროვნულ სისხლის სამართალსა და საერთაშორისო სამართალს (ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი) შორის.⁶² ავტორის აზრით, ინტერპრეტაციის სხვადასხვა მეთოდი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ კანონიერების პრინციპის დაცვით. კერძოდ, სწორი ინტერპრეტაცია უნდა მოხდეს ოთხი ამოცანის შესრულებით, რომლებიცაა: სწორი შეტყობინების უზრუნველყოფა, კანონის უზენაესობის დაცვა, ძალაუფლების გადანაწილების დოქტრინის პატივისცემა და რომის სტატუტში სის-

⁵² Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 331-334.

⁵³ იქვე, 334-335.

⁵⁴ იქვე, 336-339.

⁵⁵ იქვე, 339-340.

⁵⁶ იქვე, 351-352.

⁵⁷ იქვე, 360-364.

⁵⁸ იქვე, 352-357.

⁵⁹ იქვე, 357-360.

⁶⁰ იქვე, 364-367.

⁶¹ იქვე, 375-376.

⁶² იქვე, 376.

ხლისსამართლებრივი აკრძალვების ეფექტურობის შენარჩუნება. ამ ამოცანების შესრულების უზრუნველსაყოფად ავტორი აყალიბებს სპეციალურ განმარტებებს⁶³ და ნორმის გამომყენებელს სთავაზობს ინტერპრეტაციისათვის დამხმარე წყაროებს, როგორებიცაა: ჩვეულება, აგრესიის დანაშაულის ელემენტები, გაეროს გენერალური ასამბლეის 1974 წლის რეზოლუცია და კამპალას რეზოლუციის დამხმარე მითითებები.⁶⁴

კლაუს კრესი აანალიზებს აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის სახელმწიფოს ქმედების ელემენტს, რომელიც იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. მისი შეფასებით, რომის სტატუტში მე-8bis მუხლში აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის უდავოდ „გამორჩეული“ და „დახვეწილი“ შინაარსისაა, იმის გათვალისწინებით, რომ კამპალას რთული მოლაპარაკებების ფონზე შეუძლებელი იყო ყველასთვის დამაკმაყოფილებელი, იდეალური და სრულყოფილი შემადგენლობის შექმნა. მუხლის ფორმულირება მოლაპარაკებების დროს მიღწეული კომპრომისის შედეგია, რომელიც, საწყის ეტაპზე, არც ერთი მხარის მიზნებში არ შედიოდა.⁶⁵

საერთაშორისო სისხლის სამართლის მთავარი მიზანი რომის სტატუტის მე-8bis მუხლში აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის ძალის გამოყენების წესის დარღვევის კრიმინალიზაციაა.⁶⁶ დაცვის ობიექტია სახელმწიფოს სუვერენიტეტი და საერთაშორისო მშვიდობა და უსაფრთხოება, როგორც საერთაშორისო თანამეგობრობის მთავარი ფასეულობა.⁶⁷ ძალის გამოყენების დარღვევისთვის პასუხისმგებლობის სუბიექტი ტრადიციულად იყო სახელმწიფო. ეს მიდგომა იყო ასევე მხარდაჭერილი საერთაშორისო მართლმსაჯულების სასამართლოს მიერ. აგრესიის დანაშაული არის ერთადერთი საერთაშორისო დანაშაული, რომელიც მოითხოვს საერთაშორისოდ აკრძალული ქმედების ჩადენას სახელმწიფოს მიერ.⁶⁸

სახელმწიფოს ქმედების ელემენტები, განსაკუთრებით, სახელმწიფოს მიერ ძალის გამოყენება უნდა განიმარტოს საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.⁶⁹ მე-8bis მუხლში კრესი მკაფიოდ გამოყოფს სახელმწიფოს ქმედების ელემენტის სამ „ანალიტიკურ ეტაპს“ და სიღრმისეულად ახდენს თითოეულის ინტერპრეტაციას. კერძოდ, სახელმწიფოს მიერ (1)ძალის გამოყენება გაეროს ქარტიის მე-2(4) მუხლის მიხედვით, უნდა იყოს (2)უკანონო და (3)თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით წარმოადგენდეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის აშკარა დარღვევას.⁷⁰ კრესის შეფასებით, მე-8bis მუხლი უნდა განიმარტოს „შესაბამისობის პრეზუმფციის“ მიხედვით, არა მხოლოდ მასში მოცემული სახელმწიფოს ქმედების ელემენტების მიხედვით, არამედ ასევე რომლებიც დადგენილია საერთაშორისო ჩვეულებითი

⁶³ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 381-386.

⁶⁴ იქვე, 386-404.

⁶⁵ იქვე, 541.

⁶⁶ იქვე, 412, 418.

⁶⁷ იქვე, 419-421.

⁶⁸ იქვე, 412.

⁶⁹ იქვე, 418-422.

⁷⁰ იქვე, 422.

სამართლის მიხედვით.⁷¹ მისი აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ მე-8bis მუხლში არსებული მაკვალიფიცირებელი აუცილებელი გარემოება (ძალის გამოყენება „თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის აშკარა დარღვევას“) და „აგრესიის აქტი“ ცალ-ცალკეა მოცემული მუხლის პირველ და მეორე ნაწილებში, ისინი ერთად უნდა განიმარტოს, როგორც სახელმწიფოს ქმედების ელემენტი აგრესიის დანაშაულში. მათი გამოყოფა „წმინდა სარედაქციო ხასიათისაა“ და არა დოგმატური დატვირთვის.⁷²

აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის ფორმირებისას სხვადასხვა ქვეყნის დელეგაციის მონაწილეთა უმეტესობა ცდილობდა ძალის გამოყენების წესის დარღვევაში მონაწილეობის „ყოველსმომცველ“ კრიმინალიზაციას, რაც ვერ იქნა მიღწეული. კომპლექსური დისკუსიის შემდეგ, მხარი დაუჭირეს დანაშაულის დეფინიციის ვიწრო მიდგომას, რომელიც დაეყრდნო საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიგნებებს. ვიწრო დეფინიციის შესაქმნელად აუცილებელი იყო სპეციფიკური კოლექტიური განზრახვის ელემენტის ფორმირება. ასეთი, შედარებით ვიწრო დეფინიცია, კრესის დასკვნით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დაიცავს, ერთი მხრივ, ნაკლებად მნიშვნელოვანი სახელმწიფოთაშორის დარღვევებში ჩართვისგან და, მეორე მხრივ, „ძალის გამოყენების“ წესთან მიმართებით საერთაშორისო სამართალში არსებული ე.წ. „ნაცრისფერი ზონისგან“.⁷³ ეს უკანასკნელი გულისხმობს დისონანსს საერთაშორისო სამართალში ძალის გამოყენების წესთან მიმართებით. მიუხედავად იმისა, რომ გაეროს ქარტიის მიხედვით კანონიერი ძალის გამოყენების მიმართ არსებობს ორი უდავო კრიტერიუმი: კოლექტიური უსაფრთხოება და თავდაცვა,⁷⁴ კრესის შეფასებით, არსებობს ბევრი კითხვა, რომლებსაც სპეციალისტები სხვადასხვა პასუხს სცემენ. ამის მიზეზია ტექსტუალური ორაზროვნება გაეროს ქარტიის მიმართ, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი ვერ გაუმკლავდა ამ წინააღმდეგობას. ამ „ნაცრისფერმა ზონამ“ თავისი გავლენა იქონია მე-8bis(1) მუხლის მაკვალიფიცირებელ აუცილებელ გარემოებაზე (რაც თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის აშკარა დარღვევას).⁷⁵ „ნაცრისფერი ზონის“ განზომილება არსებითია, თუმცა, ავტორის აზრით, ეს „დისონანსი“, გადასალახი ბარიერი არ უნდა გავიგოთ ისე „მკაცრად“, რომ უკანონო და მასშტაბური ძალის გამოყენების დროს პირი დაუძვრება სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.⁷⁶

კრესი გამოყოფს უკანონო ძალის გამოყენების ოთხ ფორმას. კერძოდ, როდესაც თავდასხმის მიზანია (1) სეპარატისტული მოძრაობის მხარდაჭერა; (2) „დემოკრატიის“ აღდგენა; (3) რეპრესია ან კონტრ-ლონისძიებების გატარება და (4) „სახელმწიფო ინტერესის“ დაცვა.⁷⁷

⁷¹ Kreß C., Barriga S. (ed.), Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 421.

⁷² იქვე, 418.

⁷³ იქვე, 541-542.

⁷⁴ იქვე, 454-456.

⁷⁵ იქვე, 457.

⁷⁶ იქვე, 542.

⁷⁷ იქვე, 502-507.

კრესი აღნიშნავს, რომ საერთაშორისო სამართალში მთავარი კითხვაა, თუ რამდენად გამართლებულია ძალის გამოყენების კრიმინალიზაცია, იმ დროს, როდესაც ეს ხდება საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის თავიდან აცილების, ადამიანის ფუნდამენტური უფლებების მასობრივი დარღვევის პრევენციის მიზნით, მათ შორის, ისეთის, როგორცაა სიცოცხლის უფლება.⁷⁸ მისი დასკვნით, ძალის გამოყენება ჰუმანიტარული კატასტროფის თავიდან აცილების მიზნით არ კვალიფიცირდება აგრესიის დანაშაულის სახელმწიფოს ქმედების ელემენტად, რომის სტატუტის მე-8bis მუხლის მნიშვნელობით. მისი ანალიზით, ამ მიდგომის დაცვა სავალდებულოა, რომ დეფინიცია შესაბამისობაში იყოს საერთაშორისო ჩვეულებით სისხლის სამართალთან.⁷⁹

როჯერ კლარკი შემდეგ ორ თავში იკვლევს საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის პრინციპულ საკითხებს აგრესიის დანაშაულთან მიმართებით. პირველში იგი აანალიზებს ამსრულებლის ინდივიდუალური ქმედების ელემენტებს მე-8bis მუხლის მიხედვით, რომლებსაც ახორციელებს სახელმწიფოს აპარატის მეშვეობით აგრესიულ აქტთან მიმართებით. იგი ზოგადი ნორმების ჰარმონიული გამოყენების მომხრეა.⁸⁰ მეორე თავში იგი იკვლევს კანონიერების, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის, მეთაურის პასუხისმგებლობისა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებს უშუალოდ აგრესიის დანაშაულთან მიმართებით.⁸¹

შტეფან ბარიგა და **ნილს ბლოკერი** შემდეგ სამ თავში, დამოუკიდებლად იკვლევენ აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის ამოქმედების შემდეგ იურისდიქციის გავრცელების პრინციპულ საკითხებს, კერძოდ, მე-15bis და მე-15ter მუხლების,⁸² უშიშროების საბჭოს მიმართვისა⁸³ და *proprio motu* ფორმით გამოძიების წარმართვის ნაწილში.⁸⁴

ჰელმუტ კრეიკერი იკვლევს იმუნიტეტის საკითხს, რომელიც არაა აბსოლუტური ხასიათის და, მისი შეფასებით, სამართლებრივი თანამშრომლობისა და დახმარების თხოვნის ფარგლებში სავსებით შესაძლებელია ამის დაძლევა.⁸⁵

პალ ურაინჯი აანალიზებს აგრესიის დანაშაულზე ეროვნული სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებისა და კომპლემენტარულობის პრინციპის ეფექტიანობის საკითხებს. მისი შეფასებით, ეროვნულ დონეზე გასატარებელი პროცედურები უფრო ჩქარი და ეკონომიურია, თუმცა თითქმის შეუძლებელი, როდესაც დამნაშავე თავად მართავს აგრესორ სახელმწიფოს. თვით დანაშაულის სპეფიკიდან გამომდინარე, ნაშრომში სხვადასხვა საკითხებია განხილული ეროვნულ დონეზე სისხლისსამართლებრივ დევნასთან მიმართებით, კომპლემენტარულობის პრინციპთან დაკავშირებით.⁸⁶

⁷⁸ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 543-544.

⁷⁹ იქვე, 524-526, 544.

⁸⁰ იქვე, 565-587.

⁸¹ იქვე, 590-618.

⁸² იქვე, 621-642.

⁸³ იქვე, 646-651.

⁸⁴ იქვე, 652-674.

⁸⁵ იქვე, 675-699.

⁸⁶ იქვე, 704-743.

ელენი ჩაიტიდოუ, ფრანცისკა ეკელმანსი და ბარბარა როჩე იკვლევენ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინასასამართლო განყოფილების ფუნქციებს აგრესიის დანაშაულზე იურისდიქციის განსახორციელებლად. რომის სტატუტის მე-15bis მუხლის მიხედვით, იურისდიქციის გავრცელების პირველი ფილტრია სახელმწიფოს მიერ აგრესიული აქტის ჩადენის გაეროს უშიშროების საბჭოს განმარტება. ასეთის არარსებობის შემთხვევაში, მეორე ფილტრია, სასამართლოს წინასასამართლო განყოფილების მიერ გამოძიების დაწყების უფლებამოსილების გაცემა. თუ პირველი ბლომდე გასაგებია, მეორე ნაწილში, ავტორებისთვის ბლომდე ნათელი არაა, თუ რატომაა ხაზგასმული აქ – წინასასამართლო განყოფილება, რომელიც „ადმინისტრაციული“ ფუნქციის მატარებელია და არა – წინასასამართლო პალატა, რომელიც ახორციელებს „სასამართლო“ ფუნქციებს. ავტორები მიმდინარე წესებს „ზოგადად“ მიიჩნევენ და მათ დასახვეწად ახალი ცვლილებების განხორციელებას მიიჩნევენ საჭიროდ. მათი შეფასებით, წინასასამართლო განყოფილების შემადგენლობა და ფუნქციები უნდა დაკონკრეტდეს ადმინისტრაციული და სასამართლო უფლებამოსილების განხორციელების მიმართულებით. მისი ძალაუფლება და გადაწყვეტილების მიღების პროცესი უნდა დაიხვეწოს, შეესაბამებოდეს მის სტატუსს, იურისპრუდენციას.⁸⁷

ერინ პოზჯიე იკვლევს დაზარალებულთა საკითხს. რომის სტატუტის მიხედვით, ბლომდე არაა ნათელი, თუ რამდენად შეიძლება ინდივიდი და სახელმწიფო იყოს აგრესიის დანაშაულში დაზარალებული. სხვა საერთაშორისო დანაშაულებისგან განსხვავებით, ინდივიდები არასდროს ყოფილან აღიარებული აგრესიის დანაშაულის დაზარალებულად. დამკვიდრებულია მოსაზრება, რომ აგრესია სხვა დანაშაულებისგან განსხვავდება სწორედ სასამართლოს იურისდიქციის გავრცელების თვალსაზრისით – ფიზიკურ პირებს არ გააჩნიათ დაზარალებულის სამართლებრივი ინტერესები. ავტორი ეწინააღმდეგება ამ მიდგომას. მისი შეფასებით, პროცედურისა და მტკიცების წესები დაზარალებულის დეფინიციაში ასეთ დათქმას არ შეიცავს და, შესაბამისად, სწორი ინტერპრეტაციით კონკრეტული ინდივიდები სავსებით შესაძლებელია იყვნენ დაზარალებულები. თუ სახელმწიფოები გაიზიარებენ ამ მიდგომას, ეს იქნება დადებითი, წინ გადადგმული ნაბიჯი, ხელოვნურად შექმნილი განსხვავებული სამართლებრივი მიდგომების მიუხედავად. პოზჯიეს აზრით, სახელმწიფოც შეიძლება იყოს დაზარალებული რომის სტატუტის მიხედვით, თუმცა მას ეს სტატუსი არ სჭირდება სასამართლოში მიმდინარე პროცესებში მონაწილეობისათვის, ვინაიდან მას ისედაც აქვს რეპარაციის უფლება აგრესორი სახელმწიფოსგან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. ავტორს გააზრებული აქვს, რომ მისი მიდგომა ეწინააღმდეგება საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალს, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოები და არა ინდივიდები წარმოადგენენ აგრესიის მსხვერპლს, თუმცა იგი მიიჩნევს, რომ საერთაშორისო სისხლის სამართლის, კერძოდ, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიზნებიდან გამომდინარე, უნდა მოხდეს „სწორი“ ინტერპრეტაცია.⁸⁸

⁸⁷ Krefß, C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 752-812.

⁸⁸ იქვე, 816-853.

მეოთხე ნაწილი ეხება აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობას სხვადასხვა ქვეყნის ეროვნულ სამართალში.

კსენია ტურკოვიჩი და **მაია მუნივრანა** ვაიდა იხილავენ ხორვატიის კანონმდებლობაში აგრესიის დანაშაულის დეფინიციას, რომელსაც ჯერ კიდევ ირიბად 1977 წლის ყოფილი იუგოსლავიის სისხლის სამართლის კოდექსი მოიცავდა – ისჯებოდა მხოლოდ ნაქეზება და არა აქტიური აგრესიული ომის წარმოება. ხორვატიის ახალ სისხლის სამართლის კოდექსში, რომელიც 2013 წლის იანვარში შევიდა ძალაში, აგრესიის დანაშაულის ცნება თითქმის 2010 წლის კამპალას კონფერენციაზე მიღებული ცნების იდენტურია.⁸⁹ უახლესი დეფინიციის მატერიალური და მენტალური ელემენტები განხილულია ძველი, 1998 წლის კოდექსის ცნებასთან შედარებით-სამართლებრივ კავშირში.⁹⁰ ხორვატიის სისხლის სამართლის კოდექსით შესაძლებელია დანაშაულზე ფართო იურისდიქციის განხორციელება.⁹¹ ხორვატიის სასამართლოს დამოუკიდებლად შეუძლია განმარტოს აგრესიული ომის არსებობა საერთაშორისო ორგანოს, მათ შორის, უშიშროების საბჭოს გარეშე. ხორვატიის სამართალდამცავ ორგანოს შესაძლებლობა აქვს სისხლის-სამართლებრივი დევნა დაიწყოს სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე აგრესიული აქტის ჩამდენ ამსრულებლებზე, კონკრეტულ საქმესთან ყოველგვარი კავშირის გარეშე, რის გამოც, *par in parem imperium non habet* პრინციპზე დაყრდნობით, ხორვატიის სამართლებრივ ლიტერატურაში ასეთი მიდგომა გაკრიტიკებულია.⁹²

ელისა ჰოვენი იკვლევს გერმანიის კანონმდებლობას აგრესიის დანაშაულთან მიმართებით, კერძოდ, გერმანიის კონსტიტუციის 26-ე მუხლისა და სისხლის სამართლის კოდექსის მე-80 მუხლების საფუძველზე. განხილულია ხელმძღვანელობის ელემენტის სხვადასხვა ინტერპრეტაცია მე-80 მუხლის მიხედვით, ვინაიდან ასეთ დათქმას პირდაპირი წესით არ შეიცავს მუხლი – დანაშაული შეიძლება ჩაიდინოს ნებისმიერმა პირმა.⁹³ განხილულია კოლექტიური აქტის ელემენტი, რომლის მიხედვითაც ამსრულებელმა უნდა მოამზადოს (1) აგრესიული ომი, (2) რომელშიც გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა სავარაუდოდ მონაწილეობს და (3) ქმნის გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკისთვის ომის საშიშროებას.⁹⁴ მე-80 მუხლის ინდივიდუალური ქმედების ელემენტი, რომის სტატუტის მე-8bis მუხლისგან განსხვავებით, აგრესიული ომის განხორციელების კრიმინალიზაციას არ ახდენს, თუმცა მომზადების სტადია კრიმინალიზირებულია, იმის მიუხედავად, კონკრეტული შედეგი დადგება თუ არა.⁹⁵ მენტალური ელემენტების სპეციალური დათქმა არაა მუხლში და რეგულირდება ზოგადი წესებით.⁹⁶ განხილულია უნივერსალური იურისდიქციის საკითხი, რომელიც არ ფარავს აგრესიის დანაშაულს, საერთაშო-

⁸⁹ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 863-865.

⁹⁰ იქვე, 865-872.

⁹¹ იქვე, 873-876.

⁹² იქვე, 876-877.

⁹³ იქვე, 882-883.

⁹⁴ იქვე, 884-888.

⁹⁵ იქვე, 888-889.

⁹⁶ იქვე, 889-890.

რისო სისხლის სამართლის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების კოდექსით (*Völkerstrafgesetzbuch*) გათვალისწინებული დანაშაულებისგან განსხვავებით.⁹⁷ ავტორის დასკვნით, საერთო ჯამში, მე-80 მუხლი „ნაწილობრივ გაურკვეველია“ მისი საზღვრებითა და დამცავი მექანიზმებით, აგრესიული ომის დეფინიციის განუსაზღვრელობით, რის გამოც, მისი სტრუქტურულიდან გამომდინარე, შესაძლოა, არასწორი ინტერპრეტაცია მოხდეს. *ჰოვენის* შეფასებით, 2010 წლის რეზოლუციამ ახალი ბიძგი მისცა რეფორმების განხორციელებას. აგრესიული ომის ცნების განსაზღვრასთან ერთად, გერმანიის პარლამენტმა უნდა გადაწყვიტოს უნივერსალური იურისდიქციის საკითხიც.⁹⁸

ანდრეს პარმასი ანალიზებს ესტონეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობას აგრესიის დანაშაულთან მიმართებით, კერძოდ, 2001 წელს მიღებული პოსტ-საბჭოური სისხლის სამართლის კოდექსის 91-ე მუხლის ძველ და ახალ შემადგენლობებს. ახალი შემადგენლობა 2014 წელს მიიღეს რომის სტატუტის მე-8bis მუხლთან კავშირში. განხილულია დანაშაულის მატერიალური და მენტალური ელემენტები, ასევე, იურისდიქციის საკითხები. აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უშუალოდ პროკურორს არ აძლევს უფლებას უნივერსალური იურისდიქციის პრინციპის გამოყენებით დაიწყო სისხლისსამართლებრივი პროცედურები აგრესიის დანაშაულზე, თუმცა ამის შესაძლებლობას იძლევა ესტონეთის კონსტიტუციის მე-3(1) მუხლის ინტერპრეტაცია, რომლის მიხედვითაც, საერთაშორისო სამართლით უნივერსალურად აღიარებული პრინციპები და ნორმები ესტონეთის სამართლებრივი სისტემის განუყოფელი ნაწილია.⁹⁹ აგრესიის დანაშაულის ცნება არ ითხოვს აგრესიული აქტის დასრულებას, არც მოსამზადებელი აქტის საჯარო განხორციელება აუცილებელი. ავტორის აზრით, აღნიშნული ექსტრემალურად პრობლემატურია ობიექტური მხარის მინიმალური მოთხოვნების დასაფუძნებლად, კერძოდ, მოსამართლისთვის რთულია იმის დადგენა, თუ რა დროს გადაიზარდა დანაშაულის ჩადენის ნება კონკრეტულ დანაშაულებრივ გეგმაში.¹⁰⁰ მისი შეფასებით, მიუხედავად სისხლის სამართლის კოდექსში 2014 წლის ცვლილებებით რომის სტატუტის მე-8bis მუხლის შემადგენლობის გადმოტანისა, ესტონეთის რედაქცია მაინც შეიცავს გარკვეულ „ავტონომიურ ფორმულირებას“ აგრესიის დანაშაულის ინტერპრეტაციისათვის. მისი აზრით, მუხლის ძველი რედაქცია არაა საერთოდ სამართლებრივ სარჩულს მოკლებული, იმ მხრივ, რომ ჰიპოთეტურად შესაძლებელია, სამართალდამცავმა ორგანოებმა დაიწყო გამოძიება ისეთ დანაშაულებზე, რომელთა ჩადენაც მოხდა 2002–2014 წლების პერიოდში. ასეთ შემთხვევაში ძველი რედაქციას მიენიჭება უპირატესი გამოყენების უფლება.¹⁰¹

სვეტლანა გლოტოვა იკვლევს რუსეთის აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობას, რომელიც კრიმინალიზირებულია სისხლის სამართლის კოდექსის 353-ე მუხლით. იგი იმეორებს 1945 წლის ლონდონის შეთანხმების მე-6 მუხლს. ავტორის აზრით, დეფინიცია ახლოსაა რომის

⁹⁷ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 890-891.

⁹⁸ იქვე, 891.

⁹⁹ იქვე, 912-913.

¹⁰⁰ იქვე, 898-899.

¹⁰¹ იქვე, 916-917.

სტატუტის მე-8bis(1) მუხლთან, თუმცა ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ შეიცავს აგრესიული აქტის დათქმას, რომ იგი „თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით აშკარად არღვევს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებას“.¹⁰² რომის სტატუტის დეფინიციასთან შეუთავსებლობის მიუხედავად, რუსი მეცნიერები მიიჩნევენ, რომ აგრესიული რომის წარმოება უნდა იყოს გაგებული გენერალური ასამბლეის 1974 წლის რეზოლუციის მე-3 მუხლის შესაბამისად.¹⁰³ დამატებითი ტერიტორიულობის იურისდიქციის დებულება, ექსტრა-ორდინალური საქმეების შემთხვევაში, რუსეთის ფედერაციას აძლევს უფლებას სისხლისსამართლებრივი დევნა განახორციელოს უცხოელების მიმართ, სხვა ქვეყანაში გასამართლებამდე.¹⁰⁴

როჯერ ო'კიფი იხილავს გაერთიანებული სამეფოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობას. მისი შეფასებით, დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებული სამეფოს სისხლის სამართლის სამივე დამოუკიდებელი იურისდიქციის ნაწილი, კერძოდ, (1) ინგლისისა და უელსის, (2) შოტლანდიისა და (3) ჩრდილოეთ ირლანდიის, არ შეიცავს აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობას, რაზეც შეთანხმდნენ კამპალაში. არც საკანონმდებლო და არც პრაქტიკის დონეზე აგრესიის დანაშაული არაა აღიარებული.¹⁰⁵ განხილულია ინგლისისა და უელსის უმაღლესი სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც, ვინაიდან საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი აგრესიის დანაშაულს განიხილავს სტატუტისეულ დანაშაულად და კამპალის შესწორების რატიფიცირება არ მომხდარა გაერთიანებული სამეფოს მიერ, ეს ნიშნავს, რომ უახლეს მომავალში არაა მოსალოდნელი ნაციონალურ სამართალში ასეთი დანაშაულის არსებობა.¹⁰⁶ ავტორის აზრით, პოლიტიკური გადაწყვეტილებაა საჭირო აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის მისაღებად.¹⁰⁷

მოჰამედ ელ ზეიდი იკვლევს არაბულ სახელმწიფოთა კანონმდებლობას აგრესიის დანაშაულთან მიმართებით. 1950 წლიდან 1990 წლის ჩათვლით, არაბულ სახელმწიფოთა განმარტებით, ისინი იყვნენ უცხო სახელმწიფოთა აგრესიული აქტების მსხვერპლი. მიიჩნევენ, რომ აშშ და მისი მოკავშირეები შეიჭრნენ ერაყში 2003 წელს და სირია იყო იმავე მდგომარეობაში 2013 წელს.¹⁰⁸ ავტორის აზრით, ისტორია მაჩვენებელია იმისა, რომ არაბული სახელმწიფოები სისტემატურად ეწინააღმდეგებოდნენ სხვა სახელმწიფოების მიერ განხორციელებულ აგრესიულ აქტებს, რის გამოც, რომის სტატუტის მიღებისას მათი დაჟინებული სურვილი იყო, იურისდიქციის ფარგლებში მოქცეულიყო ასევე აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა. ერთ-ერთი დამაბრკოლებელი გარემოება, რატომაც არაბულმა სახელმწიფოებმა არ მოახდინეს რომის სტატუტის რატიფიცირება ან არ მიუერთდნენ მას 1998 წლის შემდეგ, იყო სასამართლოს სუსტი კომ-

¹⁰² Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 924-925.

¹⁰³ იქვე, 932.

¹⁰⁴ იქვე.

¹⁰⁵ იქვე, 938-939.

¹⁰⁶ იქვე, 938, 941-944.

¹⁰⁷ იქვე, 957-958.

¹⁰⁸ იქვე, 960-965, 983.

პეტენცია ისეთი სიტუაციების საპასუხოდ, რომლებიც მოიცავდა აგრესიულ აქტს.¹⁰⁹ ამის საპასუხოდ, რეგიონულ, არაბულ სახელმწიფოთა ლიგის დონეზე შემუშავდა „საკანონმდებლო მოდელი 2005“,¹¹⁰ რომელშიც განიმარტა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის ფარგლებში შემავალი განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულები, მათ შორის, აგრესია.¹¹¹ არაბულ სახელმწიფოთა ნაწილის მიერ აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის ეროვნულ დონეზე ერთიანი სახით დამკვიდრებისა და დევნის შეთანხმების მიუხედავად, ეს მიზანი ვერ განხორციელდა.¹¹² ავტორის დასკვნით, არაბულ სახელმწიფოთა მიერ ამის განუხორციელებლობის მიზეზი ნების არქონაა.¹¹³

ნინა ორგენსენი იკვლევს აზიის ქვეყნების კანონმდებლობას აგრესიის დანაშაულთან მიმართებით. მისი შეფასებით, უმეტესი სახელმწიფოები შეშფოთებული არიან ეროვნული უშიშროებისა და ტერიტორიული მთლიანობის საკითხებით, ეროვნული სამართლის შიდა და გარე საფრთხეებით, ვიდრე აგრესიის დანაშაულით, რომელიც არ უნდა იყოს განხილული ეროვნული სამართლის სისუსტედ ან ხარვეზად. მხოლოდ რამდენიმე აზიურ სახელმწიფოს აქვს აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა და საერთო საკითხები განიმარტება უფრო ნაციონალური გამოცდილებით, იმის გათვალისწინებით, რომ შესაძლოა უკმაყოფილო დარჩნენ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ დაპირებული უკეთესი მსოფლიოთი. ავტორის აზრით, განსხვავებული მიდგომები შეინიშნება იმიტომ, რომ არის სახელმწიფოები, რომლებიც თავად შეიძლება იყვნენ აგრესორები, არის პატარა სახელმწიფოები „დასენდვიჩიული“ სუპერ ძალაუფლების მქონე სახელმწიფოებს შორის და სხვა სახელმწიფოები, რომლებიც გახდნენ აგრესიის მსხვერპლი.¹¹⁴

ასტრიდ რაისინგერ კორაჩინი აჯამებს თავს, ერთიანად იხილავს აგრესიის დანაშაულს ეროვნულ სისხლის სამართალში, ფართო გაგებით. მიუხედავად იმისა, რომ ძლიერი ტენდენციის იდენტიფიცირება ჯერ ძალიან ადრეა, მისი აზრით, ყველა განხილული დეფინიცია ზუსტად ან ნაგულისხმევად იყენებს რომის სტატუტს, როგორც საერთაშორისო სარეკომენდაციო სტანდარტს. სხვადასხვა საკითხის განხილვასთან ერთად, ავტორის დასკვნით, მე-8bis მუხლისგან განსხვავებით, ეროვნული კანონმდებლობები პირდაპირ არ შეიცავენ სახელმძღვანელო ელემენტს, იმ მხრივ, რომ ეყრდნობიან მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ცნებას, რომელიც ასეთ ელემენტს მკაფიო სახით არ შეიცავდა.¹¹⁵

მეორე ტომში მოცემულია შერჩეული ქვეყნების აგრესიის დანაშაულის საკანონმდებლო დეფინიციები და სხვადასხვა რაკურსით გაანაზილებულია აგრესიის „სამართალი“ პრაქტიკოსებისა და მეცნიერების მიერ, თუ რა გავლენას მოახდენს იგი მსოფლიო წესრიგზე. ამ მხრივ,

¹⁰⁹ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 965, 967-968, 983.

¹¹⁰ იქვე, 967-976.

¹¹¹ იქვე, 977-982.

¹¹² იქვე, 983-984.

¹¹³ იქვე, 984-985.

¹¹⁴ იქვე, 993-1029.

¹¹⁵ იქვე, 1038-1075.

განსაკუთრებით საყურადღებოა მეხუთე ნაწილში მოცემული მეცნიერთა დასკვნითი შეფასებები აგრესიის დანაშაულზე.

მარტი კოსკენიემი ანალიზებს აგრესიის დანაშაულის ფართო კონცეფციის პრობლემას, რაც, მისი აზრით, მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენების „განუსაზღვრელობისა“ და „არაპროგნოზირებადობის“, „საერთაშორისო მსოფლიოში“ სუსტი წესების არსებობის ბრალია, განსაკუთრებით, აგრესიის კრიმინალიზაციის ნაწილში. თავისებურადაა გაანალიზებული „დამნაშავე“ და „უდანაშაულო“ ფიგურანტების, „მხარეების“ მონაწილეობა საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში. აღნიშნულის დადგენას ავტორი „პოლიტიკურ“ პროცესად მიიჩნევს, ვინაიდან, საბოლოოდ, მაინც არაა განსაზღვრული, რომ „ჩვენი“ მხარეა სწორი. თუ „ჩვენმა“ მხარემ გაიმარჯვა, დააკომპლექტა ტრიბუნალი მთელი ადმინისტრაციის ჩათვლით, მკაფიოდ უნდა აღინიშნოს, რომ „ჩვენ“ ვართ ამ მხარეს არა იმიტომ, რომ ვართ „სწორი“, არამედ იმიტომ, რომ ვიყავით „ძლიერები“ – „სიმართლე“ გამარჯვებული ძალის „სიძლიერეშია“. მისი დასკვნით, დიპლომატიური ჩარევით მნიშვნელოვანი პოლიტიკურ-სამხედრო კრიზისის გადაწყვეტა, სისხლის სამართლის წესების გამოყენებით, იყო მცდარი წარმოდგენა.¹¹⁶

ჯეფ მაკმაჰანი იხილავს „უსამართლო ომისა“ და აგრესიის დანაშაულის კავშირს. სამართლიანი ომი მიმართულია „არასწორი“ ქმედების პრევენციისა და გამოსწორებისაკენ, იმ პირობების წინააღმდეგ, რომლებიც მორალური პასუხისმგებლობით ჩადიან ამ „არასწორ“ ქმედებას, სამხედრო თავდასხმას. ავტორის დასკვნით, საერთაშორისო სისხლის სამართალმა უნდა აკრძალოს თავდაცვითი ომები, რომლებიც აშკარად უსამართლო, არააუცილებელი ან არაპროპორციულია, მაგრამ რომლებიც აშკარად თავდაცვითი ხასიათისაა, შეუფერებელია აგრესიად გამოცხადდეს. მისი აზრით, საერთაშორისო სისხლის სამართალს უკანონო ძალის გამოყენების კრიმინალიზაციისათვის სჭირდება უფრო შორს მიმავალი სტრატეგია, ვიდრე მას აქვს.¹¹⁷

ფრედერიკ მეგრეთს აგრესიის დანაშაული „ექსტრემალურად მძიმე“ კატეგორიაში გაჰყავს, რომელიც, ერთი მხრივ, მთლიანი მოსახლეობისა და, მეორე მხრივ, კონკრეტული დაზარალებულების უფლებათა დარღვევაში გამოიხატება. იგი უდავოდ იმსახურებს საერთაშორისო სისხლის სამართლის დანაშაულთა სათავეში ყოფნას. აგრესიის დანაშაულის სიმძიმე არაა დამოკიდებული ქმედების ნაკლები სიხშირით ჩადენაზე. ერთმა აგრესიამ, გენოციდის მსგავსად, შეიძლება უმძიმესი შედეგი გამოიწვიოს. მისი ჩადენისას, უმეტესწილად, არ ჩანს კონკრეტული დარღვევა, იგი კანონიერადაა წარმოჩენილი ომის სამართლით. აგრესიის დანაშაული შეიძლება ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სახით განხორციელდეს – ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის კონკრეტული დარღვევა შეიძლება აგრესიის შემადგენელი ნაწილი იყოს. ავტორის შეფასებით, აგრესიის დანაშაულის სიმძიმე განისაზღვრება რამდენიმე ფაქტორის ერთობლიობით, კერძოდ: რამდენად ეფექტურად არღვევს იგი სახელმწიფოს სუვერენიტეტს; როგორია სიმშვიდის „დარღვევის დონე“; რამდენი სახელმწიფოს წინააღმდეგაა მიმართული და რამდენი ხნის განმავლობაში ხორციელდებოდა იგი; რამდენად

¹¹⁶ Kreß C., Barriga S. (ed.), Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 1359-1383.

¹¹⁷ იქვე, 1386-1397.

„პრეცედენტული ეფექტი“ ჰქონდა მას და რამდენად „მოცულობითი“ დარღვევა იყო რეალიზებული შედეგში.¹¹⁸

იენს დევიდ ოლინი აგრესიის დანაშაულს, „გარკვეულწილად“, განიხილავს *actio libera in causa*-ს მაგალითად, ვინაიდან იგი სჯის იმ პირებს, რომლებიც თავიდანვე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის უკანონო ინტერპრეტაციით, ცდილობენ ფართომასშტაბიანი დარღვევის „ლეგალიზაციას“.¹¹⁹

დევიდ შეფერი რომის სტატუტში აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის გადასინჯვის წინადადებით გამოდის. მე-8bis მუხლის პირველი ნაწილის ფორმულირება – „სახელმწიფოს პოლიტიკური ან სამხედრო მოქმედებების კონტროლი“ – უნდა შეივსოს კიბერმოქმედებების კონტროლით, ასევე, ეს უნდა იყოს შესაძლებელი არასახელმწიფოებრივი გაერთიანების მიერაც. კერძოდ, აღნიშნული მონაკვეთი შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგი სახით: „იმ პირის მიერ, რომელსაც თავისი მდგომარეობით შესწევს უნარი ფაქტობრივად განახორციელოს სახელმწიფოს ან არასახელმწიფოებრივი გაერთიანების პოლიტიკური, სამხედრო ან კიბერ-მოქმედებების კონტროლი“.¹²⁰ მე-8bis მუხლის მე-2 ნაწილში აგრესიული აქტის ცნება უნდა დაკონკრეტდეს, რომ თავდაცვითი ან დაცვითი უფლების გამოყენება გამორიცხავს აგრესიული აქტის შემადგენლობას.¹²¹ მე-2 ნაწილს უნდა დაემატოს ახალი ქვეპუნქტი, რომელიც განსაზღვრავს კიბერზომების გამოყენებას აგრესიული აქტის დასაკვალიფიცირებლად.¹²² იგივე ცვლილებები უნდა განხორციელდეს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობისა და დანაშაულის ელემენტების ნაწილში.¹²³ სასამართლოს უნდა მიენიჭოს უფლება განახორციელოს იურისდიქცია არასახელმწიფოებრივ გაერთიანებებზეც.¹²⁴ შეფერის შეფასებით, მოსამართლეებს შეუძლიათ შესწორებების გარეშე, ინტერპრეტაციის გზით შეავსონ აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა მისი შეთავაზებების გათვალისწინებით.¹²⁵

ეპილოგში, ბენჯამინ ფერენცი აჯამებს აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის მისაღებად კამპალამდე განვლილ გზას. მისი შეფასებით, რომი¹²⁶ და კამპალა¹²⁷ იყო საერთაშორისო სამართლის განვითარების ორი მნიშვნელოვანი საფეხური. მიუხედავად იმისა, რომ აგრესორების გასამართლება იქნება რთული და ხანგრძლივი პროცესი, კამპალას დეფინიცია ამ მიმდინარეობას მხოლოდ დააჩქარებს.¹²⁸ თუ გასამართლების პროცესი უვადოდ დაყოვნდა, *ფერენცი* აგრესიის დანაშაულს ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობაში განიხილავს, რომელსაც არ სჭირდება უშიშროების საბჭოს ჩართვა. ადამიანურობის წინააღმდეგ

¹¹⁸ Kreß C., Barriga S. (ed.), *Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 1398-1447.

¹¹⁹ იქვე, 1454-1475.

¹²⁰ იქვე, 1485.

¹²¹ იქვე, 1486-1487.

¹²² იქვე, 1488.

¹²³ იქვე, 1494-1495.

¹²⁴ იქვე, 1488-1494.

¹²⁵ იქვე, 1497.

¹²⁶ იქვე, 1501-1510.

¹²⁷ იქვე, 1510-1511.

¹²⁸ იქვე, 1512.

მიმართული დანაშაულის დეფინიციის შიგნით არსებულ არაჰუმანური ქმედების კონტექსტში თავისუფლად ჯდება სამხედრო ძალის უკანონო გამოყენება. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ფარგლებში აგრესორების გასამართლება, მისი აზრით, უფრო ეფექტური გზა იქნება, ვიდრე თავად აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობით, რომლის ამოქმედებაც განუსაზღვრელი ვადით ლოდინს მოითხოვს. იურისტებმა უნდა იფიქრონ ფართოდ და, აუცილებლობის შემთხვევაში, აგრესიის დანაშაულის ელემენტები ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობაში განიხილონ.¹²⁹ ამ პროცესში, ეროვნულ სასამართლოებს შეიძლება უპირატესობა მიენიჭოს, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება ქვეყნის შიგნით არ ასამართლებდნენ მათ ლიდერებს აგრესიისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებისათვის. *ფერენცის* შეფასებით, ეს შესაძლებელია მოგვიანებითაც, როდესაც რეჟიმი შეიცვლება, რისი ნათელი მაგალითიცაა გუატემალა.¹³⁰

ფერენცი აქტიური სამართლებრივი ზომების გატარებას მიიჩნევს უპირატესად აგრესიის დანაშაულის წინააღმდეგ და არა უმოქმედობას, „სიჩუმეს ეშმაკის წინ“, რომელსაც იგი „დასჯად“, თანამონაწილეობის ფორმად განიხილავს.¹³¹ მისი დასკვნით, მხოლოდ სასამართლოები დამოუკიდებლად ვერ გაუმკლავდებიან პრობლემებს საერთაშორისო თანამეგობრობის დახმარების გარეშე. რაც არ უნდა მძიმე დარღვევებით იყოს სამხედრო ძალა გამოყენებული, მართლმსაჯულების წარუმატებლობის მიუხედავად, „სამართალი“ ყოველთვის სჯობს „ომს“. იგი აუცილებლად მიიჩნევს სწორი განათლების მიწოდების კამპანიის წამოწყებას, რომ „ომის ეთიკა“ ჩაანაცვლოს „მშვიდობის ეთიკამ“.¹³²

აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა იცავს საყოველთაო მშვიდობას. მისი ეფექტიანი „რეპრესია“ საერთაშორისო თანამეგობრობის თითოეული წევრის პირდაპირი ვალდებულებაა. აგრესიის დანაშაულის „სამართალი“ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოსთვის, ტრაგიკული *status quo*-ს გათვალისწინებით. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის XLVII თავი, სახელწოდებით „დანაშაული კაცობრიობის მშვიდობის, უშიშროებისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წინააღმდეგ“ შეიცავს აგრესიის დანაშაულის ორ მუხლს. საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში შემუშავდა აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის ახალი რედაქცია. დანაშაულის ეს შემადგენლობა შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი რომის სტატუტის მე-8bis მუხლისა და 25-ე მუხლის მე-3bis აბზაცის შინაარსთან.¹³³ შესაბამისად, აგრესიის დანაშაულის კომენტარებში გაანალიზებული საკითხები ფუნდამენტურად მნიშვნელოვანია საქართველოს სისხლის სამართლისთვის, ეფექტიანი ღონისძიებების გასატარებლად.

¹²⁹ *Kreß C., Barriga S. (ed.), Crime of Aggression Library, The Crime of Aggression: A Commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 1513-1514.*

¹³⁰ იქვე, 1515-1516.

¹³¹ იქვე, 1514.

¹³² იქვე, 1516-1518.

¹³³ იხ.: *ტურავა მ.*, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, მერიდიანი, თბ., 2015, 144-145; *დგებუაძე გ.*, დანაშაულის ინდივიდუალური შერაცხვის მოდელი საერთაშორისო სისხლის სამართალში და მისი განვითარება ანგლოამერიკული და გერმანული სისხლის სამართლის სისტემების ზეგავლენით, თსუ-ის გამომცემლობა, თბ., 2017, 248.